

Bayramali Nazıroğlu, *Din Eğitimi Yeniden Düşünmek*, İlahiyat Kitap, 2022, Ankara, 144 sayfa, ISBN: 9786258301885

*Ayşe Sena Özekin**

Günümüzde eğitiminin nasıl yapılandırılması gerektiğine yönelik arayışlar, hiç şüphesiz önemli problem alanlarından birisini oluşturmaktadır. Bu bağlamda hayatımızın her alanıyla yakın ilişkisi dinin eğitimi; değişen şartlar ve ihtiyaçlar karşısında yeniden düşünmeyi gündeme getirmektedir. Bu çalışmada din eğitiminin yapılandırılması konusunda Bayramali Nazıroğlu tarafından 2022 yılında kaleme alınan “*Din Eğitimi Yeniden Düşünmek*” isimli eseri değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İslam dünyasının yaşamış olduğu krizin; dinin eğitime konu edilme keyfiyetinden kaynaklandığını ele alan yazar, konuyla ilgili okuyucularına farklı bir perspektif sunmaktadır. Yazar, eserini; din, eğitim ve din eğitiminde yenilenme imkanına yönelik eleştirel düşünce çabası olarak değerlendirmiştir.

Nazıroğlu'nun *Din Eğitimi Yeniden Düşünmek* isimli kitabı ön söz ve son söz dışında 12 bölümden oluşmaktadır. Kitapta yer alan bölüm başlıkları şu şekildedir: “Sorunla Yüzleşme”, “Düşünmeyi Kutsama”, “İtaati Aşma”, “Ahlakı Kurtarma”, “Özerkliği Öğretme”, “Bilimseli Kıymetlendirme”, “Bireyi Özgürleştirme”, “Sosyal Adaleti Sağlama”, “İnsanı Onurlandırma”, “Nefreti Yenme”, “Liyakati Önceleme” ve “Savaşı Yadsıma”. Yazar, eserinin ön sözünde akademik dilden uzak sade bir dil kullanma çabasını belirtmiştir. Bununla beraber eserde sıklıkla yabancı terimler kullanılması eserin anlaşılabilirliğini olumsuz yönde etkilese de kitabın akıcı bir dile sahip olduğunu söylemek gerekir. Eserde yabancı literatürden de istifade edilmiş olup eserde kullanılan kaynakların genel olarak son beş yıldaki eserlerden oluşması yazarın güncel kaynaklardan haberdar olduğunu göstermektedir.

Yazar, kitabın ilk bölümünde sorunla yüzleşme konusu ele almaktadır. Yazara göre bu alandaki temel sorun, modern dönemde okullaşmanın artmasına mukabil insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülememesi hatta artmasıdır. Nitekim İslam dünyasında din eğitimi yaygınlaştıkça, Müslümanlar arasındaki ayrışma da o oranda artmıştır. Burada yazar, ortaya çıkan ana problemin; din eğitiminin keyfiyeti ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Nitekim salt olarak bir dini bilmek o dini, yaymak ve öğretmek için yeterli bir ölçüt değildir. Yazar, eseri kaleme

* Ayşe Sena Özekin, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi, E-Posta: ozekinas29@gmail.com, ORCID 0009-0004-5818-3564

almadaki amacını Müslümanların din eğitimi konusunda karşılaşmış oldukları problemleri deşifre etme çabası olarak belirtmekte ve bu doğrultuda Müslüman bir bireyin inşasının nasıl olabileceği, sorusu üzerinden konularını ele almaktadır.

Yazar, kitabın ikinci bölümünde düşünmeyi kutsama konusunu ele almıştır. Bu konuda yazarın üzerinde durduğu husus, Müslüman aklının gerçeklikten kopartılarak irrasyonel bir şekilde düşünmeyi hayatın her alanına yaymasıdır. Nitekim yazara göre yükseköğretim kurumlarında bile tam bir sistemleşmeden bahsetmek güçtür. Yazar, aklın; İslam dünyasında dışlanan bir unsur olmayıp merkezi bir konumda olduğunu fakat günümüzdeki anlayışın, din eğitimi ve öğretiminde akletme ile muhakeme etmenin ihmal edilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu sebeple bireylere düşünmenin mahiyetinin öğretilmesi gerektiğine işaret etmekte ve üç önemli aşamaya dikkat çekmektedir. İlki öğreticinin düşünme becerileriyle donatılmış olup kendisi düşünen bir birey olmasıdır. İkinci husus, öğrenciye aklını kullanılmasını öğretmesidir. Üçüncü husus ise öğretim ortamlarının farklılaşmasıdır. Nitekim birey, akli ve hissi tecrübeleriyle dini kavrayabilir ve anlamlandırabilir hale gelebilmektedir. Yazarın, akla büyük bir önem vermekle birlikte *“nübüvvet haricinde bir insanın Allah’la ya da herhangi bir peygamber veya şahısla doğrudan ya da dolaylı olarak iletişim kurması aklen imkânsız, ilmen delilsiz, dinen lüzumsuzdur.”* ifadesini farklı anlamlara yorumlanabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Nitekim akli muhakeme, ölçülebilir ve belirli bir mantığa sahip olması sebebiyle kıstas olarak alınabilir ve alınmalıdır. Fakat akıl ile kavranamayan boyutların da olabileceği muhtemeldir. Tabii ki akıl ile kavranamayan konulara yönelik herkesin benimseyebileceği genel geçer bir yol bulunması imkânsızdır. Ancak tamamen akıl üstü konuları yok saymanın da başka problemleri sonuçlara sebebiyet verebileceği unutulmamalıdır.

Yazar, kitabın üçüncü bölümünde itaati aşma konusunu ele almıştır. Bu bölümde, vurgulanan temel nokta bireye din eğitiminin belirli kurallar çerçevesince sunulmasıyla birlikte yine aynı bireyden toplumun sorunlarına çözüm üretmesinin beklenmesidir. Burada sunulan ve beklenen çıktı arasında uçurum görülmektedir. Bu husus din eğitimi çıkmaza götürmektedir. Yazara göre yeni din eğitimi; aktif, farklı, yeni düşüncelere açık, bağımsız ve delillere bağlı olmalıdır. Yazar, bu bölümde iki noktaya özel olarak dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki temel inanç konularının eleştirel düşüncenin nesnesi haline getirmedir. Bu durum riskli olmakla beraber tahkiki imanın bir gereğidir. Diğer dikkat çekilen nokta ise gelenekte çıkan otoritelerin süzgeçten geçirilmesidir. Yazar burada *“nastan temel ilkeler çıkararak bu çağın Müslümanlarının dertlerine şifa üretme”* imkanından bahsetmekte olup nastan temel ilkelerin hangi unsurlara dayanılarak çıkarılacağı hakkında ise eserde detaylı bir bilgi vermemiştir. Bu husus belirli olumsuz durumlara sebebiyet verebilmektedir. Nitekim, nastan temel ilkeler çıkarmak kısa vadede kolaylaştırıcı çözümler üretebilirken, uzun vadede sübjektivizme yol açabilecektir.

Dördüncü bölümde ahlakı kurtarma konusu ele alınmaktadır. Yazar, İslam’ın ahlak anlayışının nazari bakımdan günümüz perspektifiyle bakıldığında deontolojik bir ahlak olduğu kabulünün yaygın olduğunu belirtmektedir. Deontolojik ahlak anlayışına göre eylemin sonucundan ziyade eylemin temelindeki niyet önemlidir. Bu yönüyle de teleolojik ahlaktan ayrılmaktadır. Fakat yazara göre Müslümanlar görünürde rıza-i ilahi için çabalamakla birlikte arka planda onlar için cennet ve cehennem daha büyük bir motivasyon sağlamaktadır. Bu husus ahlakın teleolojik

boyutunun da benimsenmiş olduğunun bir tezahürüdür. Bu sebeple yazar, toplumun benimsemiş olduğu ve niyetten ziyade sonuca dayanan ahlakın yeniden yapılandırılması konusuna dikkat çekmektedir.

Beşinci bölümde özerkliği öğretme konusu ele alınmaktadır. Bu bölümde yazar, öğretmenlerin eğitim verdikleri muhataplarına kendi öğrenme yollarını keşfetmelerine imkân sunulması meselesini tartışmaktadır. Bireyin, kendisine sunulan bilgiyi kritik analitik düşünce süzgeçlerinden geçirerek özerkliğini sağlayabileceği belirtilmektedir. Yazar ayrıca öğrencilerin öğretmenlerinden farklılaşabildiği oranda başarıya ulaşabileceğine değinmektedir. Nitekim Aristo'yu Aristo yapan Platon'a benzemesiyle birlikte Platon'dan bir miktar farklılaşmış olmasından kaynaklanmaktadır. Yazar bu konuda örneklerini zenginleştirerek öğretmen öğrenci ilişkisine dair; Platon'u Sokrates'ten, İmam Muhammed'i Ebu Hanife'den ayıran yönün aynı sebepten kaynaklanmakta olduğunu belirtmektedir.

Altıncı bölümde bilimseli kıymetlendirme konusu ele alınmaktadır. Yazar bu bölümde dinin; kıssalar, menkıbeler, mucizeler ve ilham gibi yollardan aktarıldığını belirtmektedir. Bu yolların kontrolsüz olarak kullanılmasının dinin istismar edilmesine ve dinin zemininde kaymalara neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu bölümde dikkat çekilen bir diğer nokta ise yaşanan problemlerin çözümüne yönelik bilimle yüzleşmenin yaşanmaması hatta görmezden gelinmesidir. Bu konuda yazar, “bir din eğitimcisinin ilk görevi, kurulu düzeni savunmak değil; onu, makul ve meşru yolla ve bireysel planda değiştirmek ve dönüştürmektir.” demektedir. Yazar, sözlerinde Müslümanlar için pranga oluşturacak yeni bir statüko oluşturulmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Yazarın dikkat çektiği günü kurtarmaktan öte ilkesel olarak kalıcı çözüm bulmayı hedefleyen bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Yedinci bölümde bireyi özgürleştirme konusu ele alınmaktadır. Allah, insanın vahiy yoluyla pek çok nesneyi emek ve zahmete katlanmadan öğrenmesini sağlamıştır. Benzer şekilde eğitim de insana, kendi kendine elde edebileceği şeyleri daha hızlı ve daha kolay bir şekilde sunmaktadır. Vahiy ve eğitimin benzerlik içeren temel unsuru insanın noksanlıklarından ayrılması ve kemale erdirilmesine yönelik faaliyet içerisinde olmalarıdır. Yazara göre burada eğitimde dikkat edilmesi gereken nokta tek tipleştirici bir anlayış içerisinde olunmaması gerektiğidir. Yazar, bireye; bağımsız düşünme, özgür hareket etme, eleştirel bir bakış açılarının kazandırılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Nitekim yazar, çocuk ve gençlerin hammadde gibi işlendiği kurumlarda, olanın savunusunun yapılacağını ve bu sebeple zamanın ihtiyaçlarına yönelik gelişmenin sağlanamayacağını vurgulamaktadır. Zira özellikle günümüzde muhakeme etmekten ziyade var olanın sorgulanmadan kabulü yaygın bir tutumdur.

Sekizinci bölümde sosyal adaleti sağlama konusu ele alınmaktadır. Yazar, sosyal adalet kavramını ilahiyatçılar arasında “üzerinde düşünülmeyen bir konu” olarak nitelendirmektedir. Yazar, günümüzde din eğitimcilerinin sosyal adalete ilişkin meseleleri iki şekilde ele almaları gerektiğini belirtmektedir. Dikkat edilmesi gereken ilk husus, sınıfta ve okulda sosyal adaletin ilkelerini baz alarak bir tutum geliştirilmesidir. Yazarın belirtmiş olduğu diğer husus ise sosyal adalet anlayışının çocuğa kazandırılmasıdır. Sosyal adaletin sağlanması konusunda yazar müfredata yönelik mezhepler üstü yaklaşımın benimsenmesini eleştirmektedir. Nitekim mezhepler üstü yaklaşım toplumun tüm kesimlerini birleştirici bir unsur gibi görünmekle birlikte bazı bilgilerin üstünü örtebilmekte veya yok sayan bir

tutumuna sebebiyet verebilmektedir. Yazara göre sosyal adalet fikrine dayanan bir anlayış ise farklılıkların kabul edilmesi ve doğallaştırılmasına dayanmalıdır.

Dokuzuncu bölümde insanı onurlandırma başlığı ele alınmıştır. Yazar, din eğitiminin en önemli görevlerinden biri olarak insanı; tanrılaştırmadan değerini eksiksiz bir şekilde ortaya koymak olduğunu belirtmiştir. Bu bölümde bireylerin saygınlığı korunarak ehlileştirilmesine ve insanın şerefli bir varlık olduğu bilincine vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte yazar, İslam inancında ahiret mekanizmasından hareketle ölmek, öldürmek veya sakat bırakmak için makul ve fıkhi açıklamaların bulunabileceğine ve adaletin öncelikle bu dünyada sağlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Onuncu bölümde nefreti yenme konusu ele alınmıştır. Yazar, nefret duygusunun birleştirici bir duygu olduğuna dikkat çekerek bu duygunun cazibesine sürüklenilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nefret duygusundan kurtulmanın yolları farklı sosyal grupları indirgeme ve genelleme tutumundan uzaklaşılmasıyla mümkün olmaktadır. Yazar; bu konuda empati kavramını öne sürmektedir ve bu kavramla dinin bütünleştirici konumunun daha belirgin olacağını belirtmektedir. Empati kavramıyla birlikte öteki kavramına da dikkat çeken yazar, ötekiyi düşman olarak değil kendimize bir ayna gibi görmek gerektiğini dile getirmiştir.

On birinci bölümde liyakati önceleme konusu ele alınmaktadır. Yazar liyakatli olma bilincinin ilk olarak aile ortamında verilebileceğine dikkat çekmekte olup ebeveynin ailesiyle ve çocuğuyla iletişimde örnek bir tutum sergilemesi gerektiğini belirtmektedir. Özellikle çocuğun sorumluluk alması ve işlerini kendi yapmasının liyakat bilincinin gelişmesinde oldukça etkilidir. Yazarın dikkat çekmiş olduğu bir diğer husus ise kul hakkı bilincinin çocuğa kazandırılmasıdır.

On ikinci bölümde savaşı yadsıma konusu ele alınmıştır. Dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri savaşların nedenlerinin dinden daha ziyade politik, ekonomik ve sosyolojik olduğudur. Ancak kitlelerin harekete geçirilmesinde dinin gücünden faydalanılmaktadır. Bu sebeple yazar, eğitimde savaş vurgusu yapmaktan kaçınılması ve olgusal yönüne dikkat çekilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Son bölümde yazar, geleceğin din eğitimi sağlam temellere oturabilmesi için çocuklara bilgeliğin kazandırılması gerektiğini, bilgelik için de salt olarak bilginin yeterli olmayacağını belirtmektedir. Din eğitiminin amacını bireyin çok fonksiyonlu olarak gelişmesinin önünü açması olarak ifade etmektedir. Ayrıca çocuklara sadece dini öğreterek bir gelişme kaydedilemeyeceğini onlara; psikoloji, sosyoloji, sanat ve felsefe gibi tüm alanların kapılarını sonuna kadar açılması gerektiğini belirtmektedir.

İncelemesi yapılan eser, din eğitiminde farklı bir perspektif sunarak literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yazarın *Din Eğitimi Yeniden Düşünmek* kitabının başında belirtmiş olduğu amaçlarını eserinde genel olarak gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte yazarın gelenekle ilgili bazı eleştirilerinde genellemelerde bulunduğu görülmektedir (s.114,138). Örneğin yazar İslam inanç mezheplerinin her koşulda kendilerini haklı gördükleri ve kurtuluşa erenlerin kendileri olduklarına dair bir görüş geliştirdiklerini belirtmektedir. Ancak toptancı bir şekilde genellemenin hatalara sebebiyet verebileceği muhtemeldir. Bununla birlikte yazar, kendisi

de açık yüreklilikle istemeden de olsa genellemelerde bulunma ihtimalinin olduğunu belirtmiştir. (s.17) Ayrıca yazarın önerdiği bazı çözümlerin tam olarak sistemleştirilememesi sebebiyle sonuçları hakkında görüş belirtmek güçtür (s.38). Nitekim nastan temel ilkeler çıkararak çözüm üretme farklı durumlara sebebiyet verebilmektedir. Gelenekte, genel olarak nastan çözüm üretme belirli kural ve kaidelere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu husus ile özneliği en aza indirmek hedeflenmiştir. Fakat zaman içerisinde geleneğin sorunlara yeterince çözüm bulamaması tıkanıklığa sebebiyet vermiştir. Ama bu tıkanıklığı çözmeye yeni veya eski fark etmeksizin bir sistemin, bir mekanizmanın kurulmasıyla giderilebilir. Nitekim nastan direkt olarak çözüm bulma eyleminin kural veya kaide olmaksızın yapılması sübjektivizme yol açabilir. Ama tüm bu hususlarla birlikte eser, din eğitiminin nasıl yapılması gerektiği, değişen dünyaya yönelik hangi hususların takip edilmesi gerektiği, kişinin inancını nasıl yapılandırabileceği gibi çeşitli sorulara dikkat çekmiş ve çözüm yolları sunmuştur.

Genel olarak muhteva açısından değerlendirildiğinde eserinde din eğitiminin düşünce temelini ele almakta ve bu husus da eserin özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bu sebeple eserin din eğitimi alanında yapılacak pek çok çalışmaya yol gösterici bir nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.